

Els malnoms de Betxí

ALFRED REMOLAR FRANCH

0. Introducció

El present estudi és la cristallització de llarg temps de recerca i de recull dels malnoms del meu poble, Betxí. Llarg temps en un doble sentit: per una banda, perquè ara ja fa cinc anys que va començar com comencen moltes coses, per pura casualitat, mentre regirava els arxius parroquials i municipals per fer l'estudi toponímic del terme betxinenc; per altra banda, llarg també perquè han estat moltes les hores invertides en aquestes pàgines, no només d'escriptura –les menys- sinó fonamentalment de recerca, d'entrevistes, de discussions i de tertúlies, la majoria d'elles ben amenes, interessants i, per suposat, divertides.

Aquestes pàgines poden considerar-se, alhora, com una continuació del meu primer article al voltant d'aquest tema, publicat l'any 2004 amb el títol de “Aproximació lingüística als malnoms betxinencs” on, evidentment, vaig fer una anàlisi més encarada a aspectes formals i lingüístics. Ara arreplegue ací vora sis-cents cinquanta malnoms de la població, agrupats en famílies temàtiques, per tal de fer una classificació més clara a la vista dels lectors.

Per últim, m'agradaria dedicar l'article a tots els betxinencs i betxinenques que durant generacions i generacions han perpetuat aquest tresor afortunadament encara viu hui en dia i, sobretot, als entrevistats, sense els quals hauria estat impossible aquest treball. Alhora, no m'agradaria deixar passar l'oportunitat per demanar perdó als veïns que puguen haver-se sentit ofesos en veure publicat el seu malnom. De tot cor, demane disculpes.

1. Contextualització

Betxí és un menut poble situat a la comarca castellonenca de la Plana Baixa, entre els termes municipals d'Onda –al nord i a l'oest-, de Vila-real –a l'est-, de Nules –al sud- i d'Artana –a l'oest- ubicació que comportarà, com no podia ser d'altra manera, que persones d'aquests pobles hagen vingut a viure-hi i, consegüentment, hagen adoptat com a malnom el gentilici del seu lloc d'origen.

La major part dels vint-i-quatre quilòmetres quadrats del terme estan ocupats per conreus de taronja encara que, d'unes dècades ençà, han deixat de ser l'element fonamental de subsistència dels betxinencs. Hui en dia són les fàbriques de taulells les que constitueixen el sector que ocupa la major part dels veïns. Paral·lelament, també hi ha una part situada a l'oest ocupada per les muntanyes, que signifiquen els primers contraforts de la Serra d'Espadà, amb el Solaig com a puig més significatiu amb una alçada de 325 metres i que, juntament amb la muntanyeta de Sant Antoni, són dos dels símbols més importants de Betxí.

Actualment la població compta amb uns 6000 habitants, població que augmenta cada any amb la vinguda de nous immigrants, en els últims temps majoritàriament de països de l'est d'Europa i de països africans, a l'igual com ocorre amb la majoria dels pobles veïns. Això significa que els malnoms recollits representen al voltant d'un 10% dels habitants, percentatge que s'incrementa si es té en compte que la majoria d'ells ja existien dècades enrere, quan el poble comptava tan sols amb un parell de milers de veïns.

Si bé es fa palés que solament fa unes dècades aquesta tradició de posar malnoms a les persones es donava amb molta més vigència, cal destacar que hui en dia encara es manté ben vigorosa, a pesar que possiblement es detecte una lenta però continuada disminució, paral·lela a l'engrandiment del poble i al consegüent desconeixement entre els seus veïns.

La tradició d'atorgar malnoms a les persones no ha de considerar-se com un defecte o una pràctica malintencionada de la nostra cultura i societat. Més bé al contrari. Es tracta d'una forma ben curiosa i pràctica per tal de diferenciar les persones que tenen un mateix nom – fet molt habitual antigament- i, alhora, de conèixer-les ràpidament, per bé que, en alguns casos concrets, sí que es tracta d'una tècnica per burlar-se o ferir la sensibilitat d'algú. A més a més, els malnoms s'han mantingut en molts casos com una mena de *fòssils vivents*, de manera que el seu estudi pot ajudar a entendre millor la forma de vida dels nostres avantpassats i alguns dels trets que caracteritzaven aquelles pretèrites societats.

Finalment, cal destacar el fet que no només es manté vigent en el parlar quotidià de les persones sinó també, i amb molts segles d'història, a la toponímia, on hi ha molts noms de lloc formats normalment a partir del malnom del propietari, alguns documentats des de fa diversos segles. Així, a les extingides *eres del Baset, dels Blancos, del Catalí, del Farruquet, del Gipó o del Pelat*, cal afegir els següents topònims històrics: *l'horta del Rector*, documentada ja el 1751;¹ *l'horta de l'ull del Perulero*, trobada a un escrit del

¹ *Llibre de Capbreu de Juan Pérez Clemente, 1751.*

1803;² *el cocó del Barber*, documentat el mateix any;³ *la cova del Manyo*, també del 1803;⁴ *el corral de Seglar*, de 1844;⁵ *el racó de la Gitana*, de 1868.⁶

2. Estructura del recull

Els malnoms apareixen distribuïts en 16 grups diferents, classificats primordialment per la seua semàntica més bàsica. La inclusió dels malnoms en cadascun d'aquests grups dona, generalment, l'explicació de la seua aparició i l'aplicació a la persona. Per exemple, en el cas de *el Llimonero*, a l'apartat de "Professions i aficions", la seua inclusió en aquest grup es deu, evidentment, al fet que la persona que el té treballava repartint llimonades.⁷ Per això, en la majoria de les ocasions no apareix l'origen del malnom.

Tanmateix, però, en d'altres ocasions la classificació pot ser confusa o no clara totalment. Pot ser que en alguns casos un determinat malnom s'inscrisca en un determinat conjunt a pesar que, pel seu origen i procés de formació, hauria d'estar en un altre. Així per exemple, *la Conilla* forma part del grup dels "Animals" tot i que, per ser una feminització de Conill – cognom- també podria estar al dels "Antropònims".

Paral·lelament, hi ha casos com el de *el Bombero* que, a l'igual que *el Llimonero*, apareix al grup de les "Professions i aficions". Ara, però, no es deu a la professió sinó al fet que la persona va tocar durant una temporada el bombo. És en tots aquests casos concrets, en què l'origen no és el que sembla ser, que al seu costat apareix l'oportuna explicació, sempre que siga possible. Una possibilitat que, sobretot en l'últim grup, "Altres", que actua com una mena de calaix de sastre que engloba els malnoms no classificats a la resta d'apartats, es minimitza considerablement, ja que en bona part s'ha perdut l'origen del mot. Tot això fa palés, en definitiva, que un camp tan quotidià com aquest, tan a dins de les nostres vides, es complica a l'hora de modelar-lo, d'estudiar-lo i d'analitzar-lo amb deteniment.

Els diferents grups que estructuren la classificació dels malnoms betxinencs són els següents:

-*Aliments*: alguns d'aquests malnoms remeten a metàfores causats pel físic d'algunes persones, mentre que la majoria segurament remeten a anècdotes concretes.

-*Animals*: a l'igual que en l'anterior bloc, alguns dels malnoms remeten als estereotips culturals que uneixen les persones amb alguns d'aquests animals, tot i que la majoria s'apliquen per fets i anècdotes concretes.

-*Antropònims*: la majoria remeten a avantpassats i a masculinitzacions i feminitzacions de noms pretèrits.

² *Padrón del lugar de Bechí para el reparto del Real Equivalente. Año 1803*. En aquest cas, tot i que la documentació no deixava massa clar si era "perulero" o "perolero", cal destacar ja la presència del sufix *-ero* en el malnom.

³ *Padrón del lugar de Bechí para el reparto del Real Equivalente. Año 1803*.

⁴ *Íb.* nota 17.

⁵ *Libro Padrón de valor y producto de casas y tierras, 1844*. En aquest cas cal dir que segons la documentació i els testimonis enquestats no queda clar del tot si el topònim té l'origen en un cognom o en un malnom.

⁶ *Censo de la riqueza de Bechí, 1868*.

⁷ Gasosa.

- Arbres i natura*: novament amb algunes metàfores per referir-se al físic de determinats personatges.
- Característiques físiques i minusvalideses*: en ocasions, aquests malnoms també han estat posats amb un objectiu burlesc i ridiculitzador.
- Colors*: derivats majoritàriament del color de la pell i del pèl d'alguns personatges que, consegüentment, també podrien aparèixer al grup de *Característiques físiques*. Alguns troben el seu origen en fets històrics i/o anecdòtics.
- Escatològics*: bàsicament referents a activitats fisiològiques, tot i que en alguns casos es deuen a feminitzacions d'antropònims.
- Forma de ser o de parlar*: per caracteritzar la seua personalitat o manera de comunicar-se, en ocasions amb un origen burlesc.
- Fruites i verdures*: usats metafòricament per referir-se al seu físic o per recordar alguna anècdota concreta.
- Gentilicis*: per referir-se al seu lloc d'origen.
- Llinatges*: la majoria d'ells ficticis o provinents d'anècdotes, referents tant a càrrecs estatals i militars com a títols nobiliaris.
- Objectes diversos*: assignats també, en moltes ocasions, a causa d'un fet o anècdota concreta.
- Personatges famosos*: bàsicament per la seua semblança o perquè tenen aficions semblants.
- Professions i aficions*: que desenvolupen les persones.
- Religió*: tant pel que fa a la cristiana com també pel que fa a d'altres, la majoria de vegades ficticis o corresponents a avantpassats.
- Altres*: la majoria dels casos remetent a malnoms que no poden encabir-se per la seua semàntica en cap dels grups precedents, o bé perquè el seu origen ja no es coneix.

3. Aspectes formals

Com he apuntat al començament, les presents pàgines no es proposen analitzar els malnoms betxinencs en el seu aspecte formal i lingüístic, camp que vaig tractar en l'article anteriorment mencionat,⁸ on analitzava amb deteniment els aspectes lingüístics més importants dels malnoms, bàsicament la seua formació mitjançant sufixació i prefixació, composició, derivació, masculinització i feminització, alhora que també n'estudiava les estructures formals.

Ara, en canvi, generalment no comente els processos de formació, sempre que el lector pugui deduir-los. Tanmateix, però, ja he dit que en determinades ocasions sí que aporte algunes explicacions per tal d'esclarir aquests processos i/o orígens. Alhora, incloc l'article en aquells casos que acompanya el sobrenom, així com també el mot *tio/tia* quan la seua aparició es fa general en un determinat malnom.

4. Transcripció fonètica

En la majoria dels casos no apareix la transcripció fonètica del malnom. No obstant, però,

⁸ Vg. Referències bibliogràfiques.

en ocasions sí que he cregut oportú escriure-la per tal que el lector sàpia quina és la forma com els betxinencs pronunciem el mot. Per tal de fer-la he substituït alguns símbols de l'AFI que no es troben a l'ordinador per d'altres de més comunes:⁹

- è: vocal anterior oberta tònica
- ò: vocal posterior oberta tònica
- y: semivocal o semiconsonant anterior
- w: semivocal o semiconsonant posterior
- d: dental sonora, oclusiva o fricativa
- x: palatal africada sorda
- tx: palatal africada sorda
- j: palatal fricativa sonora
- dj: palatal africada sonora
- ll: lateral palatal
- l:l: / geminada
- ñ: palatal nasal
- rr: vibrant múltiple
- X: velar fricativa sorda, j castellana
- Z: interdental fricativa sorda (c+e, i; z) castellana

RECULL DELS MALNOMS BETXINENCS

● *ALIMENTS*

- C CANSALÀ: en menjava molta
- FIDEUET: poca cosa
- FOGASSA: tenia la cara redona
- PELADILLA, la: xica molt guapa
- SOPA, el
- SOPA, la
- SOPO, el
- PASTISSET: perquè estava més gros que...
- PERNILET: estava gros
- PIENSO
- SUCRE, -/el: era molt religiós i es cagava en “sucre”
- TORRONA, la¹⁰
- TRIPI, el
- XIXI
- XULETA, el tio

● *ANIMALS i NOMS RELACIONATS*

- ABAETXO ROGET: perquè moltes vegades menjava abadejo amb pebre per esmorzar
- BOU: perquè està fort
- CABALLOS¹¹

⁹ He seguit en aquest cas la metodologia de transcripció que Baldoví i Pujades (1997) fa al seu article.

¹⁰ [tarróna]

CABRA, el: perquè de menut era molt inquiet i nerviós
 CANARIO: possiblement perquè li agradava cantar
 CANINA, la
 CANINO, el tio
 CAPARRA, la
 COLMENA
 CONILLA, la: feminització del cognom Conill¹²
 CORDER
 CORDERA
 COTORRETA, la: parla molt
 CUCS
 CUERVO, el
 GAFARRÓ¹³
 GALLINERO, el
 GALLINETA, el
 GAMBA FRESCA: deia que tenien el “paladar de llanda” i que el millor era menjar...
 GATA, la: feminització del següent
 GATO, el
 LLOBA, la: feminització del cognom Llop¹⁴
 MOSQUIT
 MONA, la
 MOSCA: segons ell, s’arrimava a les xiques i les deixava...
 MUSSOLET, el
 NIUS
 ORSO, l’
 PATO, el: segurament per la forma de caminar
 PATXA: del cognom Branxadell va passar a patxarell¹⁵ i finalment a l’abreviació
 PEIX, del: fill de la peixatera
 PERRO, el
 PERROS, el de los
 POLLETA¹⁶
 POLLET, el
 POLLO, el
 PUÇA, el: segurament perquè era molt inquiet
 PUCETES, la
 RANA, el
 RATA, el
 RATA, la
 RATILLA, el

¹¹ Un dels enquestats suposa que era perquè tenia cavalls. Potser també per dir-ho en castellà.

¹² Aquest malnom podria entrar al grup dels “Antropònims”.

¹³ Fringíl·lid.

¹⁴ A l’igual que l’anterior, podria entrar en el grup dels “Antropònims”.

¹⁵ Passerell.

¹⁶ Un dels enquestats suposa que prové del fet que quan algú tenia molta desimboltura es deia que era “una polla flamenca”, “un pollo”.

TIGRE, el: possiblement per la seua forta complexió
 TORO, el tio¹⁷
 VACA, el
 VACA LECHERA¹⁸
 VÍBORA, la
 XOTA, la

● **ANTROPÒNIMS**

ANDREA, la d'
 ANDREUA, l'
 ANDREUES, les
 APERANÇA, l': segurament per derivació d'Esperança¹⁹
 ASTASSIA, l':²⁰ segurament per feminització d'Estasio o d'Anastasio
 BALLATES, els
 BARTOLA, la
 BARTOLO
 BLASCA, la: feminització del cognom Blasco
 CALASSÀ²¹
 CALASSANA
 CANA, la
 CASSIANA, la
 CATALÍ, el
 CATALINA, la
 CUCALA
 EULALIETA, el d':²² per sa mare
 FABIAN
 FLORA, la
 FLORO, el
 GALINDA, la
 HILARIO
 JOANO
 LARET: terminació de Remolaret, diminutiu del cognom
 MARTA, el tio
 MERCEDES, el de: per sa mare
 MOLLARO, el: masculinització del cognom Mollar

¹⁷ Sembla ser que va ser un malnom autoimposat i que de vegades signava sota aquest pseudònim alguns escrits seus.

¹⁸ Primer només li deien *Vaca*.

¹⁹ A un familiar li deien *la tia Peranceta*.

²⁰ [lastássia]

²¹ Un dels enquestats aposta per un origen provinent del món equí: hi ha un tipus de cavall "alassà", amb el pelatge roig. En realitat, aquest nom és un castellanisme, d'*alazán*. En valencià normatiu, seria falb. També pot ser que de la construcció *Ca la sana* –casa de la sana– els parlants hagueren interpretat com un sol mot tota l'expressió. A continuació, es produiria la masculinització.

²² [oraliéta]

NASSÀRIO
 NASSIET, la de
 NELOS, els
 PERANÇO²³
 PERET²⁴
 PERETA, la
 PIQUERA, la
 PITOTXE
 PORÉ: provinent d'un cognom que ja no tenen
 PRUDÈNCIO
 RAMBLA
 RAMBLA, la
 RAMIRITXI
 RAMONET
 RAMONETA, la
 RAMUNDA, la
 RENÉ, la de
 RITET, el
 RITO, el: segurament masculinització de Rita
 SAERA: segurament provinent d'un cognom que ja no tenen
 SAERA, la
 SAERO, el
 SAURINA, la
 SIMONET: cantava la cançó d'Angelillo "La hija de Juan Simón"
 SOFIO, el
 TINO, el
 VILARA, la
 VILARETA, la
 VITORIETES, les
 XIMET
 XIMETA, la
 XUXIMA, la

● **ARBRES I NATURA**

AIGÜETES
 BOIRA: no estava bé del cap
 BOLET²⁵
 CABIRÓ: perquè li va caure un cabiró al damunt
 CALIGUA, la²⁶
 CARBÓ, de
 CARICS, de: hi ha uns fesols que es diuen així. El que no està clar és si a ell li ho diuen per aquesta llegum o és ell qui va portar la llavor al poble

²³ Segurament amb un origen similar al de *l'Aperança*.

²⁴ Alguns enquestats suposen que era pel cantant.

²⁵ Segurament l'origen no es troba en el fong.

²⁶ [kalíwa]

ESTRELLA

FAVO, el

FIGUERO, el²⁷

LLUNA

NADALA, la: potser l'origen es troba en unes plantes amb flor blanca anomenades "nadaletes"

NADALO, el: segons la teoria del malnom anterior, aquest seria una masculinització

NEU, la

NEU, el de la

PERAL, el tio

PINO, el: pel seu físic

POMA: de menut estava gros i tenia el cap gran

TOLA, la²⁸

TOLET, el

TOLETA, la

TOLINO, el

TOLO, el

TRONCO, el

XOPO, el: pel seu físic fort i corpulent

● **CARACTERÍSTIQUES FÍSiques I MINUSVALIDESSES**

ALTA, l'

BOQUETA

CABUT, el

CABUT DE TINO, el

CALAVERETA

CALVO, el

CAMESTORTES

CARA GUAPA

CEGUET, el

CEGUETS, els

COIXO, el

COIXO DE CA LA VILA, el

CURRET, el

CURRILLO

FOC AL RABO

GALTA

GARXO, el

GORDA, la

GRANDE, el

²⁷ Segurament per una masculinització de l'arbre.

²⁸ Una tola és un arbre de la família de les cesalpiniàcies (*Grossweileroendron balsamifera*), de fulles pinnaticompstes i fruits en llegum, que proporciona un bàlsam. Tot i això, segurament l'origen d'aquest malnom no es trobarà en l'arbre. Segons Alcover i Moll (1983), una *tola* és una "dona vana i presumida en el vestir". Segons aquesta definició, hauria d'aparèixer a l'apartat de "Forma de ser o de parlar".

GUAPA, la
 GUAPIS
 JOVE, -/el
 MATXOUÍ
 MEDIOMETRO
 MELLAT, el
 MIQUETA
 MORON
 MORRETA
 MORRITOS
 MORRO
 MORRUT, el
 MORTA, la
 MUT, el
 NAS
 NENO²⁹
 ORELLUT, l'
 PELAT, el
 PEQUEÑO, el
 PETXUGUETA, la
 PIGA
 PITONS
 PIU
 PIULO, el
 ROMEU: sembla ser una derivació de “Romerito”, per un pèl que va portar durant una temporada
 RULL, el
 RULLA, la
 SINDY: estava mellat. Abreviació de “sin dientes”
 TORT, el
 TORT DEL FAVO, el
 TXIQUI
 VINT-I-UN DITS
 XAMBO: tenia el cap gran
 XAPARRO, el
 XATA, la
 XATET, el
 XATO, el
 XINO, el
 XUMBE, la
 XUT (EL MAMELLUT)

● **COLORS**

AMARILLO, l': pertanyent a un antic grup polític

²⁹ [nèno]

AUELO BLAU, l'
 BLANCO, el
 CASTANY
 CLARO
 MORENO, el
 NEGRA, la
 NEGRE, el
 ROGET, el
 ROGET DE MACASTRE, el
 ROGETA, la?
 ROIG, el
 ROIG DE LES XAPES, el
 ROIG DEL PANADER, el³⁰
 ROIG DE VIVES, el
 ROJA, la
 RUBIO, el

● **ESCATOLÒGICS**

CACA, la: feminització de *el Caco*³¹
 CACAMOLLA
 CAGALLÓ
 CAGANTE, el
 CUL OBERT
 MERDA

● **FORMA DE SER O DE PARLAR**

ALIMANYA, l': caçador furtiu
 ARRISCAT, l'
 ASSEÀ, l'
 ASSEAT, l'
 ATREVIDO, l'
 AUELO RASCACIELOS, l': possiblement perquè sempre anava rasant-se
 BANYUT, el tio
 BOGUES: no sabia dir “boletes” i deia “boguetes”
 BOLETE
 BOTILLÓS, el
 BOVAIRA
 BREVE, el
 BRUTO, el
 BUFO, el: quan jugava a jocs de xiquets deia “vint bufos!”
 CABILOSO, el: sempre anava cavil·lant
 CACO, el
 CANYERA, la
 CARA BRUTA

³⁰ També podria aparèixer al grup de “Professions i aficions”.

³¹ Per tant, aquest mot també podria estar en el grup d’ “Altres”.

COMBOI

FALCA EL RABO: tenia poca paciència

FANECADES: quan acabava de treballar deia “jo ara estic per fer-me un parell de fanecades”

FANTASIA

FARRUQUET, el

FESTIVO, el

FRESCO, el

HIPPIE, la: per la seua forma de vestir

MAEPO, la: per associació amb una retrassada mental que deia “maepo” (mare por)

MALO, el

MARRAIXO, el³²

MARXADOR-ET, el³³

MASCLE, el

MOROSA, la

MUDAT, el

NENE, el

PALETO, el

PALISSA: era molt pesat

PANXETA: anava amb la panxeta a l'aire

PARIDES

PARLADORA, la³⁴

PATXI

PAUA

PEDRISCO: al granís l'anomenava d'aquesta forma

PEUIN: no sabia pronunciar el nom del seu germà Pedro

PINXO, el

PLANXÀ, la

PLANXAO, el: sembla ser que l'origen es troba en el fet que sempre portava la roba ben llisa

POLIDET, el

POLIT, el

POLVORILLA

RÀPID, el

REVOLUCIONARIO, el: sempre anava per davant

RICO, el

SOSO, el

SURDET, el

SURDO L'ARTANENC, el tio³⁵

³² *Marraix* significa “maliciós, de mala intenció; figurativament, caut, astut, difícil d'enganyar i que amaga mala intenció”. És possible que la seua etimologia es trobe en el castellà “marrajo”, amb el mateix significat. També era conegut com *el roig del Marraixo*, cosa que permetria la seua classificació en el grup de “Colors”.

³³ [martxaóret]. Potser era la persona que comptava els punts quan jugaven a pilota valenciana.

³⁴ [parlaóra]

³⁵ També podria estar al grup de “Gentilicis”.

SURDO LA CARNISSERA, el tio³⁶
 TACÓS, el
 TOU, el
 TURNING, la: anava tornant-se els nuvis
 XARRES
 XARRETES
 XISPA
 XISPA, la
 XAPUSSA
 XORRA, el
 XULO, el
 XUNGO, el
 XURRA, la
 XURRO, el
 XURRET, el

● **FRUITES I VERDURES**

BAJOCA, el
 BANANA, el
 CARABASSES
 CARDET, el³⁷
 CARDETA, la: feminització de l'anterior
 CEBETA
 CLAVEL: tenia un gos anomenat així
 GARROFA
 MELÓ: hi havia un corredor famós anomenat igual. Per la seua forma de córrer, amb origen burlesc
 NYEPET: no sabia dir “nyesplet”
 OLIVA, l'
 PATATÍN, el tio
 PATATINA, la
 PEBRERETA: sembla ser que el seu origen remet a un personatge d'una obra teatral
 PERA, la
 PLATANITO
 POMELO
 TOMATA

● **GENTILICIS**

ANDALÚS, l'
 ARTANENCA, l'
 BORRIOL, el de
 CASTELLONERO, el
 CATALÀ, el
 CATALANET, el

³⁶ També podria estar al grup de les “Professions i aficions”.

³⁷ Segurament aquest i el següent malnom no deuen l'origen a la verdura.

CATARROIG, el
 CATARROJA, la
 CORDOBÉS, el
 FRANCÉS, el
 GALLEGO, el
 MANYO, el
 MIG OUET
 NULERO, el
 ONDERO, l'
 SEVILLANA, la
 SEVILLANO, el
 TALERO, el
 VALENCIANET, el
 VILAVELLERA, la
 VILAVELLERO, el

● **LLINATGES**

BORBÓN, el
 CABO, el: provinent de son pare, molt mentider, que li deien *el Cabo de les mentides*
 CAPITÁN, el: perquè sempre guanyava a les cartes i quan entrava al bar deien “ja està ací el capità”
 COMANDANT, el
 CONDE, el
 CONDESA, la
 MARQUESONA, la
 MARQUESITOS, els
 PELAYO: per l’edat que tenia abans d’anar al servei militar. Aquests eren els més joves, a continuació anaven els fletxes i finalment els cadets –els més majors-.
 PRÍncep, el
 REGINA, la³⁸
 REI, el
 REIET, el
 SENYORET, el³⁹ / SENYORITO, el

● **OBJECTES DIVERSOS**

BALES
 BALETES
 BASET, el⁴⁰
 BARRINA
 BOLETÓ: li va explotar un coet a les mans

³⁸ [rratxína]

³⁹ [siñorét]

⁴⁰ Sembla ser que a Onda un “baso” és un objecte similar a una botija. Podria ser el seu diminutiu. També és una arna de les abelles. En aquest cas, hauríem de situar aquest malnom en el grup d’ “Animals i noms relacionats”. Finalment, també cal pensar en el fet que puga tindre el seu origen en una mala pronúncia de “baixet”.

BOLI: abreviació de Bolita de queso⁴¹
 BOSSES, els
 BOTA
 BOTIJA: tenia el cap com una...
 CAIXA, el: tocava aquest instrument
 CALCETA: guardava els diners en una calça
 CARABINA, de: va amenaçar uns lladres que volien robar-li fruits de traure'ls aquesta arma
 COPESES: familiars i descendents de Copa
 CORBELLA
 CORONA: se li queia el pèl en forma circular
 CRESOLET, el
 CULATA
 FERRAMENTA, la: dona molt guapa
 GIPÓ, el: peça de vestir que cobreix el tronc des dels muscles fins a la cintura, cenyida i ajustada al cos, amb mànegues
 GIPONA, la: potser és una masculinització de l'anterior o per estar grossa. En aquest cas, l'anterior seria una masculinització
 GORRA: sempre en portava
 MARCA, la⁴²
 MARCO, el: segurament, feminització de l'anterior
 MONTESITA: molt afeccionat a les motos i tenia una Montesa
 PALILLO, el
 PALLEROFA, la⁴³
 PALLEROFO, el: segurament, masculinització de l'anterior
 PERLA, el: perquè quan parla s'enganxa
 PESSETA
 PIANO, el del: tenia aquest instrument, de corda, i cantava en alguns pobles
 PICS
 PIPA
 PORRET, el⁴⁴
 POTA: feia les coses molt malament
 PURO, el tio
 SABATA
 SAFAREIG: en fabricava
 SERRUIX

⁴¹ A banda d'aquesta explicació, també s'ha de fer referència al fet que en l'època en què se li va posar el malnom hi havia un jugador de futbol anomenat també "Boli".

⁴² Un dels enquestats afirma que l'origen es troba potser en el fet que li van dir que anava a comprar el periòdic i va dir que ja tenia "la marca". Tanmateix, però, l'antiguitat d'aquest malnom posa en seriosos dubtes aquesta hipòtesi.

⁴³ Antigament designava una "membrana exterior o coberta prima de certs fruits, com ametlles, cebes, etc" i segurament la seua etimologia s'explicaria com "un derivat de *pell* amb una terminació *-ofa* que no correspon a un vertader sufix català; té l'aspecte d'una terminació onomatopèica" (Alcover i Moll, 1983).

⁴⁴ Un dels enquestats aposta per una derivació d'all porro, "perquè dels *cigarros* no pot ser, perquè abans no n'hi havia".

SERVILLETA

SESOS

SIS-CENTS: perquè al pare li deien el de Mercedes, per paral·lelisme amb aquesta marca de cotxe

TAFARRA: segons el diccionari és una Banda de cuir, cànem, etc., que subjecta la sella, el bast, etc., per darrere passant per davall de la cua de la bèstia. També significa vanitós, presumptuós

● **PERSONATGES FAMOSOS**

BEATLE, el: perquè va ser un dels primers a portar el pèl llarguet

BOLITA DE QUESO: perquè estava grosset

CADUL: sembla ser que era un personatge d'un còmic

CAMPANERA: per un personatge d'una cançó

CAPONATA, la: burlesc

COCOLISO

COPA: per un personatge antic de dibuixos animats

CUBALA: jugador de futbol

CHICAO:

FANDOS: jugador de futbol

FLETA: cantant d'òpera

FLETA, la

GRANERO: per un torero

GREGORY PECK

HAZAÑA: portava ulleres redones com el polític

HEIDI: molt tímida, com la protagonista dels dibuixos animats

HUTCH

LITRI

MACARIO: per la titella, que també tenia "quatre pèls"

MACHÍN

MADONNA, -/la: semblant a la cantant

MANYÓ, -/el: jugador de futbol

MENOTI

NERÓN

ÑESKENS

OLIVIA: pel seu físic semblant al personatge animat

PEGUI, la: semblant al personatge animat

PEQUEÑA LULÚ, la: baixeta

POPEYE: per ser l'home d'Olivia

PORCULIO

PUJADES: jugador del València

PUMI, el: pel jugador de futbol

RAMALLETS: pel jugador de futbol

RANTAMPLÁN

ROGILET, el: perquè era molt ric, més que Rotchild

RONALD:⁴⁵ perquè és roget i s'assembla a Ronald Koeman
 SANDERS: personatge i/o marca publicitària
 SANDONKAN
 SAPI: hi havia un jugador del València anomenat Epi, però es va equivocar i va dir *Sapi*.
 SOUSA: derivat de Soso
 STARSKY
 SUÁREZ: jugador de futbol de l'Inter de Milà
 TARZÁN
 TATÁN
 XOPIN: mestre de la música de Betxí

● **PROFESSIONS I AFICIONS**

ADVOCAT, l'
 AGUTZIL, l'
 ALCALDE, l'
 ANGUILERO, l'
 BARBER, el
 BARBERETA, la
 BOMBERO, el: perquè durant una temporada va tocar el bombo
 BOMBET, el: primer tocava el bombardí i després el baix
 CAMPANILLERA, la tia
 CANTAIRE, el
 CARNISSER, el
 CARNISSERA, la
 CARRETERO, el
 CENTRAL, el de la: treballava en la central de la llum
 COMERÇ
 CORRETGER, el
 CORRETGERA, la
 ELECTRICISTA, l'⁴⁶
 ESMOLADORET, l'
 ESPARDENYERA, l'
 ESTANQUERO, l'⁴⁷
 FÀBRICA, de la
 FARRAGÜERA, la: perquè li agradava molt ballar
 FERRER, el
 FERRERA, la
 FORMATGERA, la
 FORNER, el
 FORNERET, el
 FUMERA, la
 FUMERO, el
 FUSTER, el

⁴⁵ També li diuen Ronnie.

⁴⁶ [lelektrísiste]

⁴⁷ [lastankéro]

FUSTERET, el
 HEAVY, el
 HERBERO, l': feia herba per als animals domèstics
 HORTOLÀ, l'
 HORTOLANET, l'
 LLET, el de la
 LLIMONERO, el
 LLUM, el de la
 LLUMENERA, la
 MANYÀ
 MESTRE, el
 METGE, el
 MOLÍ, la del
 MOLINERA, la
 MOLINERO, el
 MUSIC, el
 OBRERET, l'
 OUETERA, l'⁴⁸
 PAELLERA, la
 PARAIGÜERO, el
 PARDALERO, el
 PASTELERO, el
 PELUQUERETA, la
 PESCATER, el
 PESCATERA, la
 PESQUI, -/el: perquè té una peixateria
 PINTOR, el
 PINTORA, la
 PLATILLERO, el
 PORTER, el
 PRACTICANT, el
 RAJOLERO, el
 REGADOR, el
 REGINA, el de: vivia a la casa d'Espiritualitat o Regina
 RELLOTGERA, la⁴⁹
 RELLOTGER, el⁵⁰
 RETRATISTA, el⁵¹
 RICITOS DE ORO
 ROBIN
 ROCKY
 SABATER, el

⁴⁸ Segurament, perquè venia ous. Tanmateix, un dels enquestats aposta per la venda d'ungüents. El malnom es pronuncia [la wetéra].

⁴⁹ [rrelontxéra]

⁵⁰ [rrelontxéro]

⁵¹ [rretratíste]

SABATERA, la
 SABATERET, el
 SABATERETA, la
 SAETERA, la
 SASTRA, la
 SASTRE, el
 SASTRET, el
 SASTRETA, la?
 TAXIS
 TAVERNERA, la
 TELÍN: sembla ser que era perquè cantava una cançó amb aquesta lletra
 TORERA, la
 TORERO, el
 TRAMUSSER-O, el
 VENTERA, la
 VENTERO, el: tenia una venta a l'Apeadero
 VILA, de ca la
 XAPI: perquè son pare tenia un taller de reparació de xapa de cotxes
 XOCOLATERO, el

● **RELIGIÓ**

ANGELET
 DIABLO, el
 ESCOLANET, l'⁵²
 FLARA, la
 FLARE, el
 FLARE POMERO, el
 FLARET, el
 MONGET, el
 MONGETS, els
 MONJO, el
 PAYA, la: masculinització del següent
 PAYO, el: perquè tenia pinta de gitano
 PELEGRÍ, el
 RECTORET, el
 RESADORA, la⁵³
 REVERENDO, el
 SACRISTANA, la
 SULTAN, el
 TRINITÀRIA, la
 TRINITARIS, els

● **ALTRES**

ABUELITA, l': les netes li deien així

⁵² [laskolanét]

⁵³ [rresaóra]

ARXI
 AURIDI: potser perquè tenia un colom amb aquest mateix nom
 AY VOY
 BARRUSCA
 BERRO, el
 BESSÓ, el
 BESSONS, els
 BUCHI
 Buset
 CABETES, la
 CAFE⁵⁴
 CALIL
 CALISMANA, la⁵⁵
 CALISMANS, els
 CARICO, el: sembla ser una feminització, ja que a sa mare ja li deien *Carica*
 CARPIO, el
 CARPIOS, els
 CASPO, -/el
 CATARRISSA⁵⁶
 CATENA
 CATXAPÍN
 CATXAPINA
 CEITA, la
 CEITO, el
 CLAVARI, el
 COTO, el
 CUBEDA, la
 CULLAT, el
 CURO, el
 CHALS
 EMBUSTE, l'⁵⁷
 ESCUPI
 ESPÍ
 FLITXET
 FORLASSA
 GALLOFA
 GRANELLA, la
 GUATXA, la
 GUATXO, el
 HARRY: tenia un gos anomenat així
 JOSÉ, don: perquè al pub va posar aquesta inscripció al rètol
 MALAGINES⁵⁸

⁵⁴ [káfe]

⁵⁵ Potser aquest i el següent malnom es deuen a una mala pronúncia de “talismán”.

⁵⁶ Pot ser la pronúncia de la perífrasi d'origen castellà “que aterritzta”?

⁵⁷ [lambúste]

MERCURIO
 MOMA, la
 MÓSTOLES
 MUIXU MADAM⁵⁹
 NANO, el
 PARE COBÍ, el
 PARRETO⁶⁰
 PAUA: sembla ser un malnom autoimposat
 PELUSO
 PENYETA
 PEPITOSO
 PEQUE, el: el fill menut
 PETIT, el
 PETITS, els
 PEURI
 PIPON⁶¹
 PIRRI
 PIRULO, el
 PITALL, de
 PITUSIN
 POALO
 PONO, el
 QUIROGA
 RANGO
 REA, la
 REGALISTA, el⁶²
 REO, el
 RESSETJA, la⁶³
 RISPA, la
 RISPO, el
 SAPANÀ
 SARTO
 SORRI
 TARTANERO, el
 TENGUETA, la
 TOBI
 TORRENT, el
 TORRENTA, la
 TOTE: terminació del nom Wenceslao Batote

⁵⁸ [malaXínes]

⁵⁹ Els betxinencs feien la següent rima: “Muixu madam, la botifarra és carn?”

⁶⁰ Sembla ser que hi havia una dona que tenia una parra de raïm i li deien *la Parreta*. Tanmateix, la relació entre els dos no està confirmada, amb la qual cosa tampoc no ho està l’origen del malnom.

⁶¹ Potser perquè tenia el nas gros, però no està confirmat.

⁶² [rregalíste]

⁶³ [rressétja]

TUTI
 TXIFLI
 VESSES
 VIUDA, de la
 VIUDA ALEGRE, la
 XABEA⁶⁴
 XACLAC⁶⁵
 XAMBÓ
 XAMBONA, la
 XIMPER: segurament perquè deia aquest mot ben sovint
 XIRI
 XONO, el

Referències bibliogràfiques

- ALCOVER, A.M.; MOLL, F.deB. *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma de Mallorca: Moll, 1983. 10 v.
- BALDOVÍ i PUJADES, Vicent Gustau. “Estudi lingüístic dels malnoms d’Algemesí”. A: *IV Col·loqui d’onomàstica valenciana. XXI Col·loqui de la societat d’onomàstica*. València: Denes, 1997. 2 vols.
- BRU i VIDAL, Santiago. “La malnominació saguntina”. A: *Societat d’onomàstica. XXV Col·loqui general de la societat d’onomàstica*. Sagunt: 2000.
- GODOY ALCÁNTARA, José. *Apellidos castellanos*. Valencia: París-Valencia, reproducció de l’obra apareguda el 1871, 1992.
- GUARDIOLA i SAVALL, Maria Isabel. “Els malnoms de Bolulla (Marina Baixa)”. A: *Societat d’onomàstica. XXIV Col·loqui de la societat d’onomàstica*. Eivissa: 2000.
- HERREROS MORENO, M. Soledat. *Els malnoms de Torrent*. Torrent: Ajuntament de Torrent, 2000.
- LLOPIS LLORT, Isabel. *Inventari i estudi dels noms de lloc i de persona de l’antic terme d’Albarca (El Priorat)*. Barcelona: Societat d’Onomàstica, 1994.
- REMOLAR FRANCH, Alfred. *Toponímia rural del terme de Betxí*. Betxí: Publicacions de l’Ajuntament de Betxí, 1999.
- “Aproximació a la història de Betxí mitjançant la toponímia rural”. A: *1r. Vila de Betxí*. Betxí: Publicacions de l’Ajuntament de Betxí, 2000.
- “Aproximació lingüística als malnoms betxinencs”. A: *4t. Vila de Betxí*. Betxí: Publicacions de l’Ajuntament de Betxí, 2004.
- VENY, Joan. *Introducció a la dialectologia catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1993.
- *Els parlars catalans. (Síntesi de dialectologia)*. Mallorca: Moll, 1998.

⁶⁴ Algun enquestat apunta l’origen al fet que era xulet.

⁶⁵ Aquest mot es pronúncia amb dues *e* obertes: [txèklèk]. D’altres eliminen la *l* i diuen [txakèk].